

СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ВИБІР СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ

Надія Дудник, викладачка кафедри педагогіки

Дрогобицького державного педагогічного університету

ім. І. Я. Франка

СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ВИБІР СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ

У статті досліджується пошук сучасної парадигми нашої діяльності та механізмів її впровадження у сучасну освіту, яка змогла б ефективно розв'язати глобальні та інші найгостріші проблеми сучасного людства.

Постановка проблеми. Найважливіші функції освіти – це навчання і виховання у їх безперервній взаємодії. Мета будь-якої освітньої системи – у формуванні такого практичного світогляду людини, який би краще поєднував її професійну діяльність із загальними світоглядними цінностями, закладеними в основу цієї системи. Оскільки філософія з гласу виникнення завжди відігравала функцію теоретичного аналізу світогляду та його подальшого розвитку, то вона набула найважливішого значення і в становленні нових освітніх систем.

Але й освіта у свою чергу впливає на філософію. Отже, взаємодія між філософією та освітою завжди відігравала істотну роль у розвитку людства, що й привело до появи такої проміжної між ними ланки, як філософія освіти. Остання вивчає основні закономірності цієї взаємодії, її різні форми. Важливо відзначити, що філософія освіти не обмежується аналізом лише проблем офіційно визнаних педагогічних установ, бо освітня діяльність включає в себе і низку інших засобів формування людини: родина, інші малі групи, ЗМІ (особливо телебачення), література, тощо.

Мета статті. Дослідити, як відбувається докорінне реформування сучасної освіти на основі нової філософії освіти.

Виклад основного матеріалу. Сучасна епоха поставила перед освітою, її філософськими засадами принципово нові, щонайважливіші проблеми. Загострення глобальних проблем, які все більше загрожують знищенню людства, потребує саме суттєвих змін усієї стратегії діяльності суспільства, а тому і формування того нового типу практичного світогляду, який і визначає усю стратегію. У розв'язанні цього завдання, яке стало найважливішим не лише для сучасних мислителів, політиків, а й для всього людства, головну роль, безумовно, повинна відігравати сучасна освіта. Але вона потребує

докорінного реформування на основі нової філософії освіти. Тому розробленню філософії освіти та впровадженню її здобутків в освітянську практику вже присвячено тисячі книг, індивідуальних і колективних монографій, десятки тисяч статей. Предмет “Філософія освіти” читається тепер у більшості вищих педагогічних навчальних закладах розвинених країн. Усі ці зусилля спрямовані на пошук такої сучасної парадигми нашої діяльності та механізмів її впровадження у сучасну освіту, яка б змогла ефективно розв'язати глобальні та інші найгостріші проблеми сучасного людства.

Сузь справи у тому, що індивідуальні та близькі до них часткові інтереси кожної особистості хоч і можуть у чомусь збігатися з більш загальними інтересами, проте між ними завжди виникають і певні суперечності. Справді, з одного боку, у філософії, політиці, економіці тощо існує тенденція до надання особистості чи групі дедалі ширшого вільного творчого вибору своєї діяльності. Але, з іншого – такий вільний вибір завжди обмежується певними моральними і правовими, обов'язковими для всіх вимогам. Причому в історії суспільства здійснюється становлення соціумів вищого і складнішого рівня (рід, плем'я, народність, держава, нація, певні типи цивілізації, людства в цілому), що спричиняє появу тих вимог, які вносять нові обмеження у вільний вибір діяльності особистості чи будь-яких груп. Тому виникає найважливіша суперечність між двома протилежними тенденціями:

1) до збільшення вільного вибору своєї діяльності будь-якими її суб'єктами і

2) до нових обмежень такого вибору, які мають забезпечити збереження суспільної організації вищих рівнів.

Ця суперечність стає головною і в сучасній філософії освіти. Так, відомий теоретик педагогіки, учитель новатор Шалва Амонашвілі вважає, що “основна трагедія виховання” полягає у розв'язанні суперечності між тим змістом

СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ВИБІР СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ

виховання і навчання, який визначається вимогами суспільства (“суспільне треба”) і відчуттям вільного вибору дитини (“дитяче хочу”) [1].

Саме пошук оптимізації розв’язання цієї суперечності (причому в процесах виховання не лише дітей, а й усіх інших особистостей будь-якого суспільства) можна розглядати як найважливіше сучасної філософії освіти.

Взагалі такий пошук кращого розв’язання завдання головної суспільної та освітньої суперечності здійснювався в усій історії суспільства.

Але при цьому дуже часто визнавали пріоритетну (нерідко і абсолютну) роль однієї з протилежних тенденцій. Тобто чим більше загальних інтересів (наприклад державних, національних) щодо індивідуальних і групових, чи навпаки. Якщо перша з цих тенденцій веде до тоталітаризму, то друга – до визнання вирішального значення егоїстичних інтересів окремих особистостей, певних груп, кланів, видів цивілізації, культур тощо. Ці протилежні тенденції чітко проявляються і в сучасних освітніх системах, їхніх філософських засадах, але як шляхи розв’язання суперечності між ними кожен автор бачить по-своєму.

Проте сучасний стан розвитку суспільства потребує принципово нових засад розв’язання головної суспільної та освітньої суперечності. Якщо в минулі епохи таке розв’язання часто-густо здійснювалося шляхом антагоністичних форм, а тому і повної перемоги однієї з протилежних тенденцій, то в наш час антагоністичні форми стали головною причиною загострення тих глобальних проблем, які загрожують існуванню людства. Це стосується загострення суперечностей і між розвитком суспільства та природою, і між основними типами цивілізації та культури, між свободою людини та вимогами суспільства тощо. Тобто нова парадигма діяльності людства потребує неантагоністичних форм розв’язання цієї найскладнішої системи суперечності.

На всесвітній конференції ЮНЕСКО з вищої освіти (Париж, 1998) вказувалось, що прискорення розвитку останньої – це “величезний кількісний прорив”, який “не супроводжується ні концептуальними, ні якісними змінами..., що відповідали б новій ситуації, новими вимогами і потребами”.

Україна й сьогодні істотно відстає від багатьох країн, насамперед розвинених, у розробленні і впровадженні філософії освіти (зокрема й на досягненнях єдиної методології).

Значну роль у формулюванні проблематики

освітніх суперечностей відіграли положення видатного українського історика, педагога, політика Михайла Грушевського. Він писав: “Все більш укралююсь у переконанні про рішачу роль в вічних змінах людського життя сеї неустанної конкуренції і індивідуалістичних і колективістичних тенденцій і періодичного чергування переваги то одних, то других... Се чергування мені являється як основа ритму соціальної еволюції, котрий розслідує соціологія і всі соціальні науки разом з нею”. І далі: “Все людське життя було вічною зміною, вічним чергуванням потягів до колективізму” та індивідуалізму.

Грушевський, мабуть, першим у соціальних науках чітко сформулював головну суперечність, розв’язання якої визначає і “вічні зміни людського життя” і “ритм соціальної еволюції”.

Розв’язання цієї суперечності здійснюється на всіх рівнях шляхом постійного коливання переваги індивідуалістичних чи колективістських інтересів.

Ціміркування Грушевського – великий прорив у розв’язанні найгостріших суспільних суперечностей, що, по суті, збігається з сучасною методологією педагогічних пріоритетів і допомагає уникати однобічності у такому розв’язанні (зокрема, повної переваги ліберальних цінностей чи, навпаки, колективістських).

Це стосується і головної суперечності між учнівським “хочу” і суспільним “треба” як специфічної форми головної суспільної проблеми у вихованні.

Крім того, Грушевський і багато інших видатних українських мислителів розкрили закономірність, згідно з якою розв’язання головної суспільної суперечності здійснюється, по-перше, різними засобами на основних історичних етапах і, по-друге, в кожного народу, нації, в тому числі й української, ці проблеми розв’язуються специфічно, тому не можна механістично переносити чужі моделі реформування суспільства, освіти а Україну. Причому, це не забезпечує загальної стратегії і не обов’язково виявляється у різних своїх формах – певного типу культури, національного менталітету, унікальності кожної особистості тощо. Отож, погляди Грушевського можна розглядати і як важливу соціальну конкретизацію загальної сучасної парадигми, що повинна стати і основою філософії освіти ХХІ ст. – формування сучасного практичного світогляду у громадян України.

Нині в Україні серед учених, політиків, економістів здобуває популярність концепція так званого “нового центризму”, спрямовано якраз на подолання однобічності і колективістичної, і

СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ВИБІР СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ

індивідуалістичної тенденції. Ця концепція побудована на засадах співробітництва, може значно прискорити розвиток економіки і культури України, допоможе нам знайти власне, унікальне місце в розв'язанні найгостріших проблем сучасності, у прогресивному розвитку людства.

На жаль, теоретичні здобутки й цієї концепції, яка, по суті, заснована на ідеях зближення ліберально-капіталістичної та соціалістичної ідеології, ще слабо впроваджені в політичну, економічну, ідеологічну практику нашого життя. Про це свідчать майже антагоністичні зіпнення між правими і лівими силами (зокрема й у Верховній Раді України).

Новий підхід допоможе також подолати дві односторонні тенденції у викладанні філософії у ВНЗ. Перша з них полягає у тому, що таке викладання спирається в основному на одне філософське питання, як на краще. Друга, що нині особливо поширена в сучасній педагогіці, плюралістичне співвідношення всіх філософських систем, які включаються у змісті курсу. Останнє призводить до хаотичності в розумінні неосяжної для учнів кількості різноманітних – і здебільшого суперечливих – філософських ідей. На мою думку, нова цілісно-плюралістична парадигма викладання філософії освіти дає можливість пояснити і позитивне, й негативне в основних філософських учнях, а головне – розкрити роль кожного з них як певного кроку до розуміння “справжнього смислу Бутия” [4].

Величезна роль філософії освіти у розв'язанні найважливіших проблем і всього сучасного людства, і України спонукає активізувати розроблення концептуальних основ цієї дисципліни і впроваджувати їх в освітянській діяльності [1].

На сучасному етапі існує декілька підходів до визначення предмету вивчення педагогіки. Можна виділити щонайменше три з найбільш поширених. Підхід перший – предметом вивчення педагогіки є виховання як функція суспільства передавати новим поколінням суспільно-історичний досвід; виховання як спеціально організований процес; виховна діяльність, яка здійснюється у навчально-виховних закладах. Отже, провідним процесом, який вивчає педагогічна наука, вважається виховання. Підхід другий – предметом вивчення педагогіки визначається дослідження сутності розвитку і формування особистості людини та визначення на цій основі теорії і методики виховання як спеціально організованого педагогічного процесу. Тобто, поряд з процесом виховання до предмету вивчення педагогіки додається дослідження закономірностей розвитку людини. Підхід третій – предметом вивчення

педагогіки визначається освіта як реальний цілісний процес, цілеспрямовано організований у спеціальних інститутах (сім'ї, освітніх та культурних закладах). Цей підхід досить поширений в останні роки як у вітчизняній, так і в зарубіжній педагогіці [5].

Незважаючи на різноманітність підходів до вивчення предмету педагогіки, провідними завданнями педагогічної науки залишаються вивчення виховання як суспільного явища, яке у широкому розумінні охоплює освіту і навчання; його закономірностей; дослідження сутності та закономірностей розвитку і формування особистості в умовах спеціально організованого виховання; визначення цілей виховання; змісту, форм та методів виховної діяльності; дослідження ролі виховання у процесі розвитку і формування особистості; розробка основ теорії і практики виховання та навчання [2].

За багатовікову історію людство нагромадило колосальний культурно-освітній та виховний досвід. Соціум відбирає з нього найбільш цінне і необхідне для засвоєння молодим поколінням і трансформує його молоді через особу вчителя. Я.А.Коменський писав, що вчителям доручена прекрасна посада, вище за яку нічого не може бути, а К.Д.Ушинський підкреслював, що справа вчителя, скромна з виду, але одна з найбільш значних справ в історії суспільства.

Висновки. Професія вчителя вимагає всебічних знань, душевної щедрості, мудрої любові до дітей. Саме вчителю належить втілювати в життя основні принципи освіти суверенної української держави:

- доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освіти;
- рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту;
- гуманізм, демократизм;
- пріоритетність загальнолюдських цінностей;
- організаційний зв'язок з національною культурою, історією, традиціями;
- науковий, світський характер освіти у державних навчально-виховних закладах;
- інтеграція з наукою та виробництвом, взаємозв'язок з освітою інших країн;
- єдність і наступність, безперервність і різноманітність освіти, відповідність її світовому рівню.

Національна доктрина розвитку України у XXI столітті визначає підготовку педагогічних кадрів у нашій державі як центральне завдання модернізації освіти, провідний принцип державної освітньої політики.

І. Андрущенко В. Філософія освіти XXI ст.:

АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ КУЛЬТУРФІЛОСОФІЇ О.ШПЕНГЛЕРА У КОНТЕКСТІ ЗМІНИ ЦІННІСНИХ ПАРАДИГМ НА МЕЖІ ХІХ – ХХ СТОЛІТЬ

пошук пріоритетів – // *Філософія освіти*. – К., 2005.

2. Аренд Х. *Криза виховання і освіти між минулим і майбутнім* – К., 2002.

3. Дубасенюк О. *Практикум з педагогіки*. –

К., 2004.

4. Дичківська І.М. *Інноваційні педагогічні технології*. – К., 2004.

5. Вишневський О.І. *Теоретичні основи педагогіки*. – Дрогобич, 2001.

Лілія Косар, аспірантка кафедри етика, естетика та культурологія
Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка

АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ КУЛЬТУРФІЛОСОФІЇ О.ШПЕНГЛЕРА У КОНТЕКСТІ ЗМІНИ ЦІННІСНИХ ПАРАДИГМ НА МЕЖІ ХІХ – ХХ СТОЛІТЬ

У статті йдеться про те, що Шпенглер був серед перших, хто змістовно розвів поняття “культура” і “цивілізація”, саме це розмежування культури і цивілізації може бути індикатором, що виявляє розколотість, відчуженість предметного суцього у соціокультурному середовищі Західної Європи межі ХІХ – ХХ ст.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з засадничих ідей модерного світу стала специфіка осягнення культури і простору, який охоплюється нею. Вся людська діяльність розуміється і здійснюється як культура. “Культура є реалізацією верховних цінностей шляхом турботи про найвищі блага людини. У сутності культури закладено, що подібна турбота зі свого боку починає турбуватися про саму себе і так стає культурною політикою” [1, 42].

Дане положення Хайдеггера стає ключовим для розуміння витоків власне аксіології як галузі досліджень у ХІХ столітті. Воно вказує на засадничий зв’язок *культури, блага і цінностей* у світі, де вони втратили безумовну єдність і невимовність, безпосередню значущість і дієвість.

У цей час вперше постає філософія культури, де предметом розгляду виступає культура як простір духовних імпульсів, які визначають поле її існування. Це є можливим через відсторонення людини від буття суцього. Ніколи до цього часу культура не була предметом уваги та спеціального дослідження. Дійсно, лише тоді, коли простір, який зараз вважається “культурним”, терпить поразку чи розладжується, чи йому кинуть виклик, на який він не може відповісти, саме тоді приходять рефлексія щодо феномену культури. “Філософія культури постає у функції не стільки знання про культуру, скільки *культурної самосвідомості*, тобто усвідомлення людиною своєї культурної ідентичності” [2, 570].

Примітно, що рефлексії щодо історії та

культури мають суперечливий характер. З одного боку, ХІХ століття прагне розділити науки про природу і науки про культуру, відмежовуючи специфіку філософського знання від наукового. Але тут же інтелектуальна думка заходу в сфері філософії культури претендує на наукову об’єктивність, що проявляється, серед іншого, у прагненні подолати європоцентризм, але, так і не усвідомлюючи цього, залишається на його ж позиціях. Таким чином, філософське знання про простір культури не виходить за межі власне культурного горизонту того світу, до якого належить мислитель, а отже, світу європейського.

Мета статті. Дослідити філософію культури першої половини ХХ ст. Визначити, чим була культура і цивілізація для Шпенглера.

Виклад основного матеріалу. Філософія культури першої половини ХХ ст. прагнула “схопити” дух культури, дослідити живу тканину культуротворення. Не дивно, що дослідники намагалися поглянути на феномен культури через призму органічності, не в сенсі природничонаукових органічних форм, а в руслі і традиції західноєвропейської філософії життя. З чисто природного людського існування виростають як організми – культури, як самостійні форми життя, що мають і початок, і кінець. За Шпенглером, існування кожної такої культурної цілісності визначається необхідністю деякого тотального процесу.

О.Шпенглер дає одні з найвичерпніших відповідей на питання про смислоутворюючий, ціннісний простір людської культури. Власне